

**ТОЗИ ДЖИПИ / ТАЗИ ДЖИПИ / ТОВА ДЖИПИ,
ИЛИ ЗА КОЛЕБАНИЯТА В РОДА НА ЗАЕМКИТЕ
В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

ВАНИНА СУМРОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН

primma@mail.bg

**ТОЗИ ДЖИПИ / ТАЗИ ДЖИПИ / ТОВА ДЖИПИ
OR ON GENDER VACILLATION IN LOANWORDS IN BULGARIAN**

VANINA SUMROVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

primma@mail.bg

Based on extensive material from grammars, dictionaries and spoken language, the paper discusses the problem of gender vacillation in loanwords, mainly nouns denoting persons, and gives comments on gender agreement when these are applied to persons of female gender.

Keywords: grammar, noun gender, lexicography

Има основание да зададем въпроса от кой род в езика ни са заемките, завършващи на гласна и назоваващи лица. Според христоматийното правило, посочващо синтактичния критерий за определяне на рода на съществителните имена в езика ни, заемките *джипи* и *гуру* например трябва да са триродови (тройнородови), след като в интернет откриваме словосъчетанията *този джипи/гуру*, *тази джипи/гуру* и *това джипи/гуру*. Така ли е?¹

Известно е, че родът на съществителните имена в български се определя в повечето случаи от формални признаци и само понякога – от семантични признаци. Превесът на семантичния над формалния показател се отнася за част от имената за лица, които въпреки техния нетипичен завършек за имена от мъжки или женски род са именно такива (или и такива).² Ж. Молхова пише, че при имена като *баща*, *съдия*, *чичо*, *дядо* „очевидно се явява някакво противоречие между формата и значението им за род“ (Молхова/Molhova 1970: 911). Именно това противоречие е главната причина за родовите колебания при заемките, назоваващи лица. Това се отнася както за по-стари, така и за нови заемки.³ Тези колебания откриваме в

речевата практика, а лексикографските справочници и граматиките не описват еднотипно рода на разглежданите съществителни имена.

Как граматиките отразяват рода на тези и подобни лексеми? Обикновено са споменати само отделни думи (у всички автори това е лексемата *аташе*, а някои посочват също *крупие*, *кюре*, *дуче*), за които е обяснено, че поради семантични причини са от м.р. въпреки нетипичния си за мъжкородови имена завършек (Андрейчин/Andreychin 1944; Теодоров-Балан/Teodorov-Balan 1955; Маслов/Maslov 1982; Морфология/Morfologiya 1983; Георгиев/Georgiev 1991; Бояджиев и др./Boyadzhiev et al. 1998). П. Пашов отбелязва, че те могат да бъдат както от ср.р., така и от м.р., напр. *военно аташе* и *военен аташе* и *добро конферансие* и *добър конферансие* (Пашов/Pashov 1989: 56), като от начина на представянето им се вижда, че авторът равнопоставя двете употреби.

Ст. Буров поставя интересуващите ни заемки в една група с традиционно определяните като съществителни от общ род и смята, че тези имена (заемките, назоваващи лица, при които се наблюдава родова конкуренция, като *аташе* например, както и съществителните от общ род *парвеню*, *роднина*, *бъбрица* и под.) притежават две значения. Първото, наречено от автора базово, е за лице без оглед на пола, когато името е от среден или съответно от женски род, а второто значение е „при актуализация на признака „лице мъж“, когато „тези съществителни сменят рода си“ и са от м.р. (Буров/Burov 1996: 62)⁴. Подобно на П. Пашов, Ст. Буров също приема за равностойни формите в мъжки и в среден род при имената от типа *аташе*.

Както Ст. Буров, и Р. Ницолова в своята граматика представя разглежданите съществителни в групата на имената от общ род, която разделя на две подгрупи: едната със съществителните *крупие*, *кюре*, *аташе*, *янки*, *денди*, които са от мъжки и среден род, а другата със съществителните от мъжки и женски род като *роднина*, *будала*, *хаймана*, *симпатия*, *шушумига*. Авторката, също като Ст. Буров, смята, че формата за м.р. при интересуващите ни лексеми се свързва с лице от мъжки пол, а формата за ср.р. е за лице без оглед на пола, като обаче „съгласуването с форма за ср.р. е стилистично маркирано като разговорно, дори в някои случаи като просторечно, напр. при *аташе*, а съгласуването с форма за м.р. е присъщо на високия стил или е стилистично неутрално“ (Ницолова/Nitsholova 2008: 57). Така авторката дава предимство на мъжкородовия вариант.

От представянето на родовата квалификация на разглежданите заемки в научната литература се очертават различните мнения на авторите: приемане на двата родови варианта като равноправни, определяне на този в ср.р. като разговорен или дори отхвърляне на същия вариант като не книжовен. Тези различни оценки намират отражение и в речниците.

Напр. според *Речника на българския език* (по-нататък в текста – РБЕ), *Българския тълковен речник*, авторски колектив, четвърто издание (по-нататък в текста – БТР IV), *Съвременен тълковен речник на българския език с приложения*, авторски колектив (по-нататък в текста – СТРБЕ), *Българ-*

ския тълковен речник от В. Радева (по-нататък в текста – БТР) **парвеню** е от м.р., но според *Официалния правописен речник на българския език* (по-нататък в текста – ОПР) е от ср.р.; само от ср.р. е **денди** според ОПР, а пък според РБЕ, БТР IV, СТРЕБЕ⁵ лексемата е от мъжки и от среден род; във всички цитирани тук речници **импресарио** е от м.р. с изключение на СТРЕБЕ, където е от ср.р. Най-обсъжданата (в научни статии, както и в интернет пространството) заемка по отношение на рода е лексемата **аташе**, която е само от м.р. според ОПР, СТРЕБЕ и БТР, но може да е и от ср.р., както посочват БТР IV и РБЕ (последният речник обаче маркира ср.р. с бележката *простонародно*). По-различна е граматичната интерпретация на сродната дума **пресаташе**, която е само от ср.р. според ОПР и само от м.р. според БТР, а според РБЕ е от мъжки и от среден род, но средният род се определя като разговорен. Лексемата **гуру** е характеризирана в РБЕ като дума от ср.р., в ОПР – от м.р., а в *Речника на новите думи и значения в българския език*, авторски колектив (по-нататък в текста – РНДЗБЕ), липсва граматична бележка.

На този фон не бива да ни учудват и различните употреби в речта.⁶ Тук приваждам само част от словосъчетанията, но и те са достатъчни, за да покажат колебанията относно рода.⁷ При лексемата **аташе** употребата в мъжки род многократно надвишава употребата в ср.р. (за *културен аташе* има 4080 резултата, за *културния аташе* – 123, за *културният аташе* – 140; за *културно аташе* – 178, за *културното аташе* – 158), докато при **пресаташе** е обратното – много повече са срещанията в ср.р., отколкото в м.р. (за *ново пресаташе* резултатите са 317, за *новото пресаташе* – 99; за *нов пресаташе* – 11, за *новия пресаташе* – 5, за *новият пресаташе* – 14)⁸. Преобладаващите срещания в търсачката „Гугъл“ при **гуру** са формите в м.р. (словосъчетанията *този гуру*, *индийски(я/ят) гуру* се предпочитат пред *това гуру* и *индийско(то) гуру*). За **импресарио** има единични примери в ср.р. Лексемата **парвеню** е употребена в много повече примери в ср.р., докато **денди** – в м.р. Въпреки че речниците са категорични, че **янки** е от м.р., в речта се срещат и употреби в ср.р. (*някакво/глунаво янки*). Лексемата **жиголо** е от ср.р. според ОПР, СТРЕБЕ, БТР, а според БТР IV и РБЕ – от м.р. В интернет преобладават употребите в ср.р., но има и в м.р., какъвто е и примерът от Д. Димов в РБЕ (в т. 5 при едноименната заглавка), съдържащ словосъчетанието *окаян жиголо*.

За рода на **юпи** речниците (ОПР, БТР, РНДЗБЕ и *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)*, по-нататък в текста – РНДБЕ) посочват, че е от ср.р., но пък в „Гугъл“ се откриват и примери в м.р. (*един юпи*). Същото се отнася и за заемката **гурме** в значението за лице ‘гурман, гастроном’, включена в три речника (РНДБЕ, ОПР и БТР), където еднотипно е определена като дума от ср.р., но в практиката се среща и от м.р. (*истински гурме*⁹). Така е и при лексемата **джипи**, която според всички речници е от ср.р., но има употреби и от м.р. (*нашият/нов/добър джипи*), като някои от примерите са от елект-

ронни издания¹⁰. Докато речниците определят **крупие** от ср.р., от какъвто род са и преобладаващите срещания в интернет, в една от граматиките е посочено, че е от м.р. (Бояджиев и др./Boyadzhiev et al. 1998), а в друга – от общ род (Ницолова/Nitsolova 2008). Всъщност примерите в интернет със съгласуване в м.р. при това съществително са единични. Примери като приведените показват двуродовостта на почти всички посочени съществителни.

За разлика от тези примери за двуродова употреба съчетания като **такова лейди**, **едно лейди**, **някое лейди**¹¹, каквито с учудване открих в интернет, са погрешни, защото съществителното не е двуродово. Причината за появата им отново е несъответствието между пол и граматичен род. Завършекът **-и** се свързва с родовата парадигма на ср.р. и затова се използва формалното съгласуване.

Ситуацията с рода на заемките се усложнява още повече, когато съществителни имена като разглежданите се използват за назоваване на лица жени. Днес към съществуващия от десетилетия двуродов модел на съгласуване се прибавя и трети, женскородов, когато референт на името е лице от женски пол.

За пръв път Р. Ницолова фиксира съгласуване в такива случаи с прилагателно, причастие и под. в женски род и го определя като допустимо (Ницолова/Nitsolova 2008: 57). Ил. Кунева също привежда аналогични примери, ексцерпирани от интернет – *моята гуру*, *нейната ипресарио*, които обяснява с това, че „в даден контекст е важно да се даде информация за пола на лицето, когато липсва друг показател“ (Кунева/Kuneva 2015: 79), без обаче да анализира примерите с оглед на книжовната норма. В интернет има редица подобни срещания: *нашата гуру*; *новата/тази/предишната пресаташе*; *моята/тяхната/нашата/добра джипи* и др. Пак там откриваме и примери с няколко съгласувани определения: *истинска*, *жива индийска гуру*; *новата културна аташе*.

Има ли място в граматичната система, респ. в книжовната норма на езика ни, този нов съгласувателен модел? За да се отговори на този въпрос, е необходимо да се посочат срещащите се до момента модели на съгласуване в два случая: при съществителните, назоваващи лица жени, и в предикативни конструкции, чийто подлог назовава лице жена. Моделите са три: съгласуване в ж.р. (при назоваване на лицата жени с феминални лексеми: *Тя е прекрасна учителка*, както и при предикация с име от общ род: *Тя е моя роднина*, *обаче е голяма хаймана*); съгласуване в м.р. (при маскулинизация: *Тя е прекрасен учител*) и съгласуване в ср.р. (при предикация с име в ср.р.: *Тя е голямо плямпало*). Ако името принадлежи към двуродовите¹² имена, появяват се два от вариантите: съгласуване само в м.р.¹³ (напр. *Тя е новият аташе*) или в м.р. и ср.р.¹⁴ (напр. *Тя е новият аташе* и *Тя е новото аташе*), посочват различните изследователи¹⁵.

От направения преглед се вижда, че родът на името, с което е назовано лице от женски пол, определя и рода на съгласуваното определение и той,

освен женски, може да е и мъжки или среден. Следователно няма пречки съгласуваните определения към ненапълно установени по род заемки или по-скоро функциониращи като двуродови, когато се отнасят до лица жени, да останат в същата форма, в каквата са и когато се отнасят за лица мъже. Както казваме, че *Тя е известен адвокат* или пък че *Тя е невероятно лапачало*, нищо не ни пречи да казваме и че *Тя е новият гуру/джипи/аташе* или че *Тя е новото гуру/джипи/аташе*.

Новопоявилото се женскородово съгласуване в такива случаи има прагматична стойност, но излиза не само извън нормите на езика ни, но и извън традиционното родово съгласуване.¹⁶ Ако го приемем за нормативно, тогава, позовавайки се на синтактичния критерий за определяне на рода, би трябвало да интерпретираме почти всички разглеждани заемки и като имена от ж.р. И тогава би трябвало да е правилно *моята/твоята* и т.н. *джипи*, *гуру* и под.

Възможността за употреба на женскородово съгласуване се усложнява още повече при случаите с повече от едно определения към дадено (двуродово) определяемо. В речевата практика се наблюдават три начина на съгласуване.

Първият е от типа *новата културна аташе*, когато всички определения са женскородови. Това съгласуване се вмести в нова прагматично-семантична рамка, като поне следва установения модел на еднаквите по род определения.

Друг тип съгласуване се открива в примери като *френската културен аташе*¹⁷ и *френската културно аташе*¹⁸, когато женскородово е само първото определение, докато следващото определение остава в същата форма (м.р. или ср.р.), каквато има в устойчиво съчетание с даденото определяемо (*културен аташе* или *културно аташе*).

Трети тип съгласуване представя примерът *френското културна аташе*¹⁹, където, обратно на предходните примери, женскородовото определение стои непосредствено до определяемото, а първото определение се съгласува с рода на определяемото.²⁰

И трите типа съгласуване са резултат от намерението да се посочи полът на лицето, който не е виден от формата на съществителното. Само че вторият и третият тип стоят извън всякакви норми на съгласуване в езика ни. Утешително е, че това са единични примери.

Трябва да се отбележи, че такова женскородово съгласуване се открива не само при групата на двуродовите имена, но и при маскулинизация – в материали в интернет четем: *новата министър* (на *здравеопазването*; на *енергетиката и екологията*; на *правосъдието*; на *регионалното развитие*), *тази министър* (на *МВР*; на *икономиката и енергетиката*), *тази Министър е Велика*; *някаква съдия, новата съдия*²¹, *тази съдия*; *тази прокурор*; *Мари Жана де Лаланд – френска астроном*²²; ... *е известна лекар от САЩ*. Подобни примери са фиксирани през последните години. Явно е, че този нов съгласувателен модел се опитва да си пробие път, оба-

че примери като посочените са смущаващи.²³ Каквито и да са причините²⁴ за появата им.²⁵

Колебанието на адресанта на съобщението дали съществува, или дали е редно да се употреби феминална лексема при съществителни, традиционно подлагани на маскулинизация, е довело до интересен начин на съгласуване, който срещам за първи път: *Номерата му минават единствено, когато хване някоя провинциална прокурор/ка/ или съдия*²⁶.

В речевата практика съществуват родови колебания и при заемките за нелица. Напр. тълковните речници, в които е включено съществителното *имамбаялдъ*, го определят като име от ср.р., но в интернет се срещат немалко примери за употреби в ж.р. (*една/вкусна/оригинална мамбаялдъ*), като даже женскородовите примери надвишават среднородовите, което се вижда и при членуване: за *мамбаялдъта* откриваме 39 срещания, докато за *мамбаялдъто* – 33. Примерът пък от РБЕ: *Софрата не се поддавала на описание: ..., тюрлю гювеч, чомлек и онзи мамбаялдъ ...*, както и подобни, макар и единични, примери в интернет (*един/вкусен мамбаялдъ*) показват и употреби в м.р. Докато женскородовата употреба може да се обясни с формалния завършек, наподобяващ имената в женски род с редуцирано окончание²⁷, мъжкородовата вероятно е резултат от „съгласуване“ с първата част на името, която е в м.р.

През 70-те години на XX век съществителните *буги-вуги* и *дерби* са се употребявали и в м.р. (Алексиева/Aleksieva 1977: 49). И докато родовото колебание при тях отдавна е преодоляно, при лексемата *мамбаялдъ* е актуално. Причината е, че посочените две съществителни напълно се вметват в утвърдения родов модел на среднородови имена със завършек *-и*, докато съществителното, завършващо на *-ъ*, е изключение и не се включва в някой от моделите на парадигмата за род. Примери като посочените са изключения, но доказват, че при заемките за нелица поради необичайния завършек могат да се срещнат родови колебания.

По-различен е случаят със заемката *броколи*. Съществителното е *pluralia tantum*, както е отбелязано в ОПР, следователно единствената друга негова форма е членуваната – *броколите*. В речевата практика обаче поради завършека *-и* то често се причислява към имената от ср.р., видно от членуваните форми *броколито, броколитата*²⁸, както и от словосъчетанието *прясно броколи*. Пак поради своя завършек заемката се схваща като обичайна форма за мн.ч., поради което след отстраняване на „окончанието“ основната форма „става“ *брокол* и така името попада сред имената в м.р. (*един/пресен/замразен брокол*) и съответно се членува като съществително от м.р.: *броколът* (*Броколът се нарязва на розички*).²⁹

И при заемката *аспержа*, която е в ж.р., поради честата ѝ употреба в мн.ч. *аспержи*³⁰ се откриват родови колебания. В речевата практика тя се използва в м.р. *асперж* и се членува с пълен член *аспержът* (*Асперж. Аспержът* служи като чудесно детоксикиращо средство благодарение на високите си нива на калий.). Примерът „Ама той *аспержът* (мъжки род,

единствено число, проверих в речника), сам си показва къде точно да го пречупиш!“ е показателен за това, че у говорещите (с основание) се появява колебание за рода. Друг е въпросът кой точно речник е отразил неправилно рода, което повдига въпроса за качеството на лексикографските издания.

И заемката *мюсли* има връзка с разглеждания въпрос. Речниците я определят като съществително от ср.р., но заради завършека ѝ носители на езика я схващат като *pluralia tantum*, поради което се среща формата *мюслите* и словосъчетанието *едни мюсли* вм. правилното *мюслито* и *едно мюсли*.

Посочените примери на съгласуване са показателни по отношение на синтактичното правило за определяне на рода. Н. Костов в граматиката си отпреди почти 80 години изразява позиция, че тъй като родът на съществителните е ясен за носителя на езика, не е нужно той да бъде определян чрез съгласуване. Авторът отбелязва обаче, че „известни мъчнотии представят само ония съществителни имена, при които граматичен и естествен род не се покриват“, като това се отнася до „определен брой лични съществителни“ (Костов/Kostov 1939: 44, цит. по Куцаров/Kutsarov 2007: 558)³¹. Не мога да не се съглася с това, още повече като имам предвид коментираният тук случай. Синтактичният критерий обаче, както се вижда и от много примери тук, показва в кой род *е използвано* името (а това може да не е родът на името, определен в речниците).

Възможно е с времето двуродовостта на заемките да изчезне. Към това насочват: първо, данните в граматиката на Н. Рилски, който пише, че „по някои места в България“ (за разлика от днес)³² се казва „противно на граматическите правила“ *видинската паши* и *ловчанската владика*³³ (цит. по Буров/Burov 1996: 60); второ, лексемата *заптие* – днес от ср.р., но в миналото – и от м.р., както е видно от примера в РБЕ, т. 9 (при заглавката *мръхолев*): Нищо по закон не вървеше ..., като почнеш от „валията“, та до *последния мръхолев заптие*. Ст. Заимов, Миналото, 1898 г., с. 133; и трето, цитираните примери с *дерби* и *буги-вуги*.

Още преди 40 години Л. Крумова апелира за отстраняване на съществуващата „пъстрота в граматичните изменения“ на някои заемки и подчертава „необходимостта от окончателното установяване на формите“ им (Крумова/Krumova 1976: 114).³⁴ От приведените тук примери се вижда, че това не е направено и че продължава разногласието сред учените, както и неединната речева практика. Защо *аташе* да е кодифицирано като мъжкородово име, а *пресаташе* – като среднородово, или пък *джипи* да е от ср.р. (поради формални причини), а *гуру* да е от м.р. (поради семантични причини)? Не би ли могло да се кодифицира един от трите варианта: личните заемки да са или от м.р., или от ср.р., или да са двуродови (като обаче в този случай ще трябва да се определи и дали са стилистично равноправни)? Тогава отговор би получил и въпросът какво да бъде съгласуването им, когато с тях се назовават лица жени. (А този отговор не може

да бъде друг, освен че и в тези случаи родът е същият, както и когато с тези имена се назовават лица мъже.)

Явно, нужно е уточняване на нормата при разглежданата група думи по отношение на категорията род, за да не говорим, както казва Н. Рилски, „противно на граматическите правила“.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Част от коментираниите тук въпроси съм представила миналата година в два доклада на научни форуми в София – на Юбилейната научна сесия „Морфология, синтаксис, прагматика“ в чест на 75-годишнината на проф. д.ф.н. Руселина Ницолова и на Научната конференция „Българският език – древен, съвременен, единен“, посветена на 80-годишнината на проф. д.ф.н. Благой Шклифов.

² Това обяснява защо извън формалния критерий за определяне на рода на съществителните в езика ни остават „изключенията“ и защо този критерий не обхваща всички случаи.

³ Ст. Буров посочва списък с такива „съществителни за лица, при които има (или е възможно да има) родова конкуренция“ (Буров/Burov 1996: 63–64).

⁴ В *Съвременен тълковен речник на българския език с приложения* обаче, на който Ст. Буров е отговорен редактор, тези съществителни не са представени с две значения, а както и в останалите речници, само с едно, с първото.

⁵ Ако някъде по-долу не е посочен някой от цитираните тук речници, това означава, че коментираната лексема липсва в него.

⁶ Примерите са ексцерпирани от електронната търсачка „Гугъл“ и са цитирани дословно.

⁷ В научната литература отдавна е обръщано внимание на родовите колебания при заемките. Посочва се, че имената *аташе, чичероне, парвеню* се срещат употребени и в м.р., и в ср.р., като при последното име „неустановеност се наблюдава дори в езика на един автор“, а също е отбелязвано, че при част от тези имена родовите колебания рефлектират и върху числовата им парадигма (Крумova/Krumova 1976: 113).

⁸ Посочените срещания са от март 2017 г. от търсачката „Гугъл“ и както е ясно, техният брой не е съвсем точен статистически.

⁹ Ето и примери от интернет, цитирани дословно: „... да си почитател на „гурме“ културата е скъпо удоволствие, което могат да си позволят малцина. Другото е снобизъм, смята Станислав Радославов. И призовава като **истински гурме** да си създадем правилните критерии не само за това какво ще ядем или пием, а и за това да умеем да доставяме удоволствие на сетивата си.“ (<http://www.tvevropa.com/bg/news/entertainment/view/13583>); „Рабле, влязъл в литературната и кулинарната история като весел и лукав човеугодник, ценител на изискани вина и **истински гурме**.“ (www.horemag.bg/show.php?storyid=497736).

¹⁰ Общо 20 642 души от областта са избрали **нов джипи** по различни причини. http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=100016; Сезонните работници по морето могат да изберат **временен джипи** за 5 месеца (заглавие – б.м.); трябва само да се попълни формуляр с избрания от пациента **нов джипи**. <http://nbox.bg/bulgaria/item/1041-vse-oshte-mozhe-da-smenim-lichniya-si-lekar.html>

¹¹ Привеждам пример от форум: „**Едно лейди**, беше помолила гостите си да носят вместо букети – боички и флумастри (...) и след това ги е подарила на дом

за деца. това ще направя и аз на сватбата ми.“ (<http://forum.svatbata.bg/index.php?topic=36506.70;wap2>), в който виждаме формално съгласуване – при подлога, и семантично – при сказуемото. Другите цитирани словосъчетания са от страници на интернет играта „Lady Popular“, където има редуване на словосъчетанията с *лейди* в женски и в среден род.

¹² Наричам така имената, при които се наблюдават колебания в рода, защото думата, без да се променя по форма, се употребява и в мъжки, и в среден род. Други автори причисляват такива заемки към групата на имената от общ род.

¹³ Например според Крумова (Крумова/Krumova 1976).

¹⁴ Например според Буров (Буров/Burov 1996).

¹⁵ Позицията на авторите за съгласуване на определението при референт жена е в зависимост от схващането им за родовата принадлежност, респ. родова вариантност или не, на самото име (определяемо).

¹⁶ Похвално е, че носители на езика обръщат внимание върху този въпрос: в блог четем, че съгласуването според книжовната норма при думата *аташе*, отнасяща се до лице от женски пол, е в м.р. плюс съответното фамилно име: *новият културен аташе госпожа Константинова* (<http://gor.blog.bg/drugi/2008/07/09/godyt-na-atasheto.210266?reply=738951>). Полът в случаи като разглежданите може да бъде изразен и по друг начин: *някакво пресаташе от женски пол, въпросната гравьданка-пресаташе* (примерите са от сайта afera.bg).

¹⁷ Примерът е в коментар на потребител върху журналистически материал от електронна медия (http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2015/10/12/2626409_sudut_shtegleda_deloto_za_incidenta_na_letishte_varna/).

¹⁸ http://dariknews.bg/view_article_comments.php?article_id=1199186&order=desc&&start=10

¹⁹ http://www.blitz.bg/obshtestvo/quotataquot-blizki-do-politsaya-kolev-sa-chupilistklata-na-tsentralata-ni-vv-varna_news244365.html

²⁰ Същото би се отнасяло и за съчетанието *френски културна аташе*, каквото не съм открила, но в което първото определение е съгласувано с мъжкия род на определяемото.

²¹ Това съчетание е посочено като невъзможно за българския език (Буров/Burov 2016: 29), което е напълно естествено, ако не се направи „сверка“ с интернет.

²² Примерът ми беше посочен от гл. ас. д-р Ил. Кунева и е взет от Уикипедия – от статията за кратера Де Лаланд.

²³ В скорошно изследване се посочва, че „съществителни като *президент, министър, лекар, архитект, шеф* и мн. др., ... остават само в мъжки род“ (а не са „от общ („мъжко-женски“) род“) (Буров/Burov 2016: 29), поради което употребата им в именно словосъчетание с определения в ж.р. „се възприема за абсолютно недопустима“ и е „изолирано явление, нарушение на граматическата правилност“ (Буров/Burov 2016: 30).

²⁴ Неизползване (поради нежелание, незнание или липса в езика) на женскородова лексема при стремеж да се укаже женският пол.

²⁵ Съществува и друга интерпретация на такива съществителни и съответно – словосъчетания. С. Колковска и Д. Благоева, позовавайки се на О. Ахманова и Е. Головина и давайки за пример неологизма *бейбиситър*, приемат – поради функционирането на името като мъжкородово и женскородово (*един бейбиситър, нашият бейбиситър, бейбиситърът*, от една страна, и *една бейбиситър, нашата бейбиситър*, от друга), че при него има колебания в родовата му принадлежност,

като това вариране е имплицитно, без формален показател (Колковска, Благоева/Kolkovska, Blagoeva 2016: 184–185).

²⁶ Забелязва се, че за адресанта второто съществително е само маскулинизирано, поради което той не използва двойствения начин на изписване.

²⁷ Възможно е и „пренасяне“ на рода на хиперонима *манджа* върху хипонима *имамбаялдъ*.

²⁸ В интернет не се открива нечленувана форма *броколита*.

²⁹ Същата логика е довела носител на езика и до основна форма *брокола*, ж.р.: „Досега ударих *една брокола* с чесън и 2 домата за закуска“. Заемката се среща и в основната форма на езика източник (италианския) – *броколо* (Добавете малко *броколо* в суров вид към обяда си; След малко снимки и на запеканката с *броколо*). Тъй като в тези примери липсват определения, не е съвсем сигурно, че родът е среден, към който род бихме причислили това име според завършека му. В примера „*1 чаена лъжица изцедени броколо*“ се вижда, че е употребено като ... *pluralia tantum*.

³⁰ Два речника – РБЕ, т. 1 и ОНР – посочват, че основната форма е в ж.р., но че думата се употребява предимно в мн.ч.

³¹ Посочвано е, че „формата на съгласуваното към някакво съществително определение“ може да бъде класификационен критерий за определяне на рода на съществителното в ед. ч., но „като изключения остават отделни думи, главно от чужд произход ... или свързани с историческия развой на езика ...“ (Костадинова/Kostadinova 1993–1994: 471).

³² В интернет се откриват единични срещания от този тип (напр. *варненската владика*, *сливенската владика*, *пловдивската владика*), но вероятно някои от тях са израз не на ниска грамотност, а на търсена експресия. Към това насочва примерът *старозагорската владика* в журналистически материал, в чието заглавие *Какъвто владиката, такова му и благословието!* (<https://dveri.bg/3kr33>) съгласуването на лексемата е книжовно.

³³ Въпреки че тази лексема, както и лексемата *войвода* не са заемки, и при тях през Възраждането са се срещали двойнородови употреби. В граматиките на Н. Рилски и на Й. Груев *войвода* е от общ („мъжко-женски“) род (цит. по Буров/Burov 1996: 60), в народните песни често се среща съчетанието *млада войвода*. Пак в народна песен откриваме съчетанието *тази владика*.

³⁴ Предложението на Л. Крумова е имената, с които се назовават професии, да бъдат само от м.р. дори когато се отнасят за лица жени, а другите – от типа *парвеню* и *денди* – да са от ср.р., като това ще ги изравни родово с имена като *протеже*, *конте*, *келеме*, *мекере*, *диване* и под., които също са стилистично маркирани (Крумова/Krumova 1976: 114).

РЕЧНИЦИ / DICTIONARIES

БТР: *Български тълковен речник*. В. Радева. София, 2012. [BTR: *Balgarski talkoven rechnik*. V. Radeva. Sofia, 2012.]

БТР IV: *Български тълковен речник*. Четвърто издание, преработено и допълнено от Д. Попов. София, 1995. [BTR IV: *Balgarski talkoven rechnik*. Chetvarto izdanie, preraboteno i dopalнено ot D. Popov. Sofia, 1995.]

ОНР: *Официален правописен речник на българския език*. София, 2012. [OPR: *Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia, 2012.]

РБЕ: *Речник на българския език*. Т. 1–15. София, 1977–2015. [RBE: *Rechnik na balgarskiya ezik*. Т. 1–15. Sofia, 1977–2015.]

РНДБЕ: *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)*. Ем. Пернишка, Д. Благоева, С. Колковска. София, 2010. [RNDBE: *Rechnik na novite dumi v balgarskiya ezik (ot kraya na XX i parvoto desetiletie na XXI v.)*. Em. Pernishka, D. Blagoeva, S. Kolkovska. Sofia, 2010.]

РНДЗБЕ: *Речник на новите думи и значения в българския език*. Ем. Пернишка, Д. Благоева, С. Колковска. София, 2003. [RNDZBE: *Rechnik na novite dumi i znacheniya v balgarskiya ezik*. Em. Pernishka, D. Blagoeva, S. Kolkovska. Sofia, 2003.]

СТРБЕ: *Съвременен тълковен речник на българския език с приложения*. Трето издание. Велико Търново, 1999–2000. [STRBE: *Savremenen talkoven rechnik na balgarskiya ezik s prilozheniya*. Treto izdanie. Veliko Tarnovo, 1999–2000.]

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Алексиева 1977: *Алексиева, Н.* Граматически и семантични фактори при определяне на рода на английските заемки в български език. – Бюлетин за съпоставителни изследвания на българския език с други езици, II, № 4–5. [Aleksieva 1977: *Aleksieva, N.* Gramaticheski i semantichni faktori pri opredelyane na roda na angliyskite zaemki v balgarski ezik. – Byuletin za sapostavitelni izsledvaniya na balgarskiya ezik s drugi ezitsi, II, № 4–5.]

Андрейчин 1944: *Андрейчин, Л.* Основна българска граматика. София, Хемус. [Andreychin 1944: *Andreychin, L.* Osnovna balgarska gramatika. Sofia, Nemus.]

Буров 1996: *Буров, Ст.* Форми и значение на съществителното име (С оглед предимно на категорията число). Велико Търново, ПИК. [Burov 1996: *Burov, St.* Formi i znachenie na sashtestvitelnoto ime (S ogled predimno na kategoriyata chislo). Veliko Tarnovo, PIK.]

Буров 2016: *Буров, Ст.* Граматичните аспекти на маскулинизацията. – В: Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. [Burov 2016: *Burov, St.* Gramatichnite aspekti na maskulinizatsiyata. – In: Profesor Ivan Kochev – zivot, otdaden na ezikoznaniето. Sofia, Izd. na BAN “Prof. Marin Drinov”.]

Георгиев 1991: *Георгиев, Ст.* Българска морфология. Велико Търново, Абагар. [Georgiev 1991: *Georgiev, St.* Balgarska morfologiya. Veliko Tarnovo, Abagar.]

Колковска, Благоева 2016: *Колковска, С., Д. Благоева.* Вариантност при новата лексика в българския и полския език. – ИИБЕ, т. XXIX. [Kolkovska, Blagoeva 2016: *Kolkovska, S., D. Blagoeva.* Variantnost pri novata leksika v balgarskiya i polskiya ezik. – ПБЕ, т. XXIX.]

Костадинова 1993–1994: *Костадинова, П.* Субкатегоризацията на рода – формални, семантични или формално-семантични критерии. – Български език, XLIII/XLIV, № 5–6. [Kostadinova 1993–1994: *Kostadinova, P.* Subkatego-

rizatsiyata na roda – formalni, semantichni ili formalno-semantichni kriterii. – Balgarskiya ezik, XLIII/XLIV, № 5–6.]

Костов 1939: *Костов, Н.* Българска граматика. София, Казанлъшка долина. [Kostov 1939: *Kostov, N.* Balgarska gramatika. Sofia, Kaznlachka dolina.]

Крумova 1976: *Крумova, Л.* Някои случаи на колебания в граматичните категории на чуждоезикови имена. – Български език, XXVI, № 1–2. [Krumova 1976: *Krumova, L.* Nyakoi sluchai na kolebaniya v gramatichnite kategorii na chuzhdoezikovii imena. – Balgarski ezik, XXVI, № 1–2.]

Кунева 2015: *Кунева, Ил.* Случаи на колебания при съгласуване. – Български език, LXII, № 1. [Kuneva 2015: *Kuneva, Il.* Sluchai na kolebaniya pri saglasuvane. Balgarski ezik, LXII, № 1.]

Куцаров 2007: *Куцаров, Ив.* Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“. [Kutsarov 2007: *Kutsarov, Iv.* Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya. Plovdiv, UI “Paisiy Hilendarski”.]

Маслов 1982: *Маслов, Ю.* Граматика на българския език. София, Наука и изкуство. [Maslov 1982: *Maslov, Yu.* Gramatika na balgarskiya ezik. Sofia, Nauka i izkustvo.]

Молхова 1970: *Молхова, Ж.* Родът на съществителното име – пресечна точка на различни структурни нива. – ИИБЕ, т. XIX. [Molhova 1970: *Molhova, Zh.* Rodat na sashtestvitelnoto ime – presechna tochka na razlichni strukturni niva. – ИБЕ, т. XIX.]

Морфология 1983: Граматика на съвременния български книжовен език, т. II, Морфология. София, Изд. на БАН. [Morfologiya 1983: Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik, t. II, Morfologiya. Sofia, Izd. na BAN.]

Ницолова 2008: *Ницолова, Р.* Българска граматика. Морфология. София, УИ „Св. Климент Охридски“. [Nitsolova 2008: *Nitsolova, R.* Balgarska gramatika. Morfologiya. Sofia, UI “Sv. Kliment Ohridski”.]

Пашов 1989: *Пашов, П.* Практическа българска граматика. София, Народна просвета. [Pashov 1989: *Pashov, P.* Prakticheska balgarska gramatika. Sofia, Narodna prosveta.]

Теодоров-Балан 1955: *Теодоров-Балан, Ал.* Нова българска граматика за всякого. Дял I. За думите. Св. II. Имена. София, Изд. на БАН. [Teodorov-Balan 1955: *Teodorov-Balan, Al.* Nova balgarska gramatika za vsyakogo. Dyal I. Za dumite. Sv. II. Imena. Sofia, Izd. na BAN.]

✉ Гл. ас. д-р Ванина Сумрова

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Chief Assist. Prof. Vanina Sumrova, PhD
Department for Bulgarian Lexicology and Lexicography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria